

ideologije kao i raspolaganju prostorom, svijetom vremena i simbola» (Prahl, 262). Buduće sociologijsko istraživanje problema prehrane mora sustavno zahvatiti dvostruki aspekt: proizvodnju ideologije i kritiku ideologije, a naročito važan svijet simbola u spletovima: tradicionaliziranje – moderniziranje, globaliziranje – regionaliziranje, naturaliziranje – virtualiziranje, poznanstvenjivanje – prirodnost itd.

Knjiga Sociologija prehrane može biti poticaj za današnje mlade sociologe/inje ili buduće, da se orijentiraju na razvoj još jedne posebne znanstvene sociologijske discipline, jer problematika prehrane postaje nezaobilazan društveni problem, pa tako i sociogijski.

Ivan Cifrić

Robert G. Kennedy (ed.)

RELIGION AND PUBLIC LIFE

The Legacy of Monsignor John A. Ryan

University Press of America, Lanham – New York – Oxford, 2001., VI + 384 str.

U vremenu intenziviranja dijaloga, pa i polemike, oko pitanja gdje je stvarno mjesto religije i religijskih organizacija u hrvatskom društvu, koje su teme isključivo političke a koje socijalne, do kuda smije ići Crkva u ocjenjivanju stanja u društvu i slično, ova se knjiga čini dobrodošlom upravo kao sugestija na koji bi način valjalo tražiti izlaz iz pomalo konfuznog stanja odnosa države prema Crkvi i vjerskim zajednicama uopće. Treba li se angažiranje svećenika u socijalnim pitanjima ocjenjivati pokušajem implementiranja religije u politiku, ili doprinosom boljitku građana i društva uopće? Ovo drugo je, svjedoči zbornik *Religion and Public Life*, ostavština Johna A. Ryana.

John A. Ryan, katolički svećenik u SAD-u, ostao je upamćen po svom socijalnom angažiranju u američkom društvu, po

svom doprinosu ostvarenju jedne politike, po svojoj borbi za ljudska prava, a da nije ni u jednom momentu okvalificiran kao konzervativna opasnost američkoj liberalnoj orijentaciji. Njegova je bogata bibliografija dobar svjedok njegovoj otvorenosti za tadašnje socijalne teme, a što je vidljivo iz samih naslova. Evo samo nekih: *A Living Wage: Its Ethical and Economic Aspects*; *Socialism: Promise or Menace*; *Distributive Justice: The Right and Wrong of Our Present Distribution of Wealth*; *Social Reconstruction*; *The Church and Labor*; *The State and the Church*; *The Catholic Church and the Citizen*; *Catholic Principles of Politics*; *Social Doctrine in Action: A Personal History*.

Na pedesetogodišnjicu njegove smrti (1995.) održan je znanstveni skup na University of St. Thomas u St. Paulu, Minnesota. Žadatak je skupa bio osvjetliti djelo Johna A. Ryana u svoj njegovoj kompleksnosti za američke prilike koje su bile određene velikom krizom (1929.–33.), ali i za Katoličku predkonceilsku crkvu koja se na tragu *Rerum novarum* iz 1891. okrenula socijalnim problemima kapitalističkog društva. U središtu su bile teme o ulozi J. A. Ryana u razvijanju i aplikaciji katoličke socijalne doktrine, o doprinosu u kreiranju katoličke ekonomske etike, o Ryanovu sudjelovanju u javnoj politici, kao i o utjecaju svijeta poduzetništva na spiritualnost J. A. Ryana. Kao rezultat toga skupa je ova knjiga – *Religion and Public Life* – koja je zbornik radova tridesetak teologa, sociologa, ekonomista, psihologa i drugih. Zbornik prezentira različita viđenja socijalnog angažiranja pojedinca (svećenika) i institucije (Crkve) u implementiranju katoličkog socijalnog učenja u stvarne društvene procese.

Knjigu čini pet poglavlja. Prvo je uvodno poglavlje s tri teksta koji nam pružaju informacije o životu i djelu J. A. Ryana. Ryan je smatrao da se Crkva mora angažirati u životu svjetovne zajednice. Poticaj takvom stavu bila je enciklika Lava XIII *Rerum novarum* (1891.) te viđenje

industrijskog rasta kao generatora nove krize društva. Na to Crkva mora reagirati. Uz zalaganje za prava radnika (minimalna nadnica), Ryan se angažira oko »rekonstrukcije« američkog društva koje bi plodovi trebali biti socijalna sigurnost, javno stanovanje, zabrana dječjeg rada, prava žena na radnom mjestu i drugo. Ryan, po vokaciji učitelj moralne teologije, posebno je naglašavao važnost ekonomske pravednosti te je u svojem angažiranju oko te problematike nužno zadirao u sferu političkog. No, svoje angažiranje nije smatrao političkim već moralnim nastojanjem oko promjene politike. To je kao svećenik potvrdio sudjelovanjem u predizbornoj kampanji Franklina D. Roosevelta podržavajući njegov *New Deal* te je od novinara nazvan *The Right Reverend New Dealer*. Kao najekspoziraniji govornik Katoličke crkve toga vremena u SAD-u ukazivao je puno prije velike krize na široki raspon nepravilnosti koje su potresale ekonomski sustav Amerike. Držeći se okvira *Rerum novarum*, Ryan je na lokalnoj razini primjenjivao vrijednosti socijalne doktrine ostajući pri tome na području ekonomije i etike, a ne politike.

Drugi je dio zbornika – *John A. Ryan and Development in Catholic Economic Ethics* – usmjeren na prikazivanje Ryanovog doprinosa razvoju katoličke ekonomske etike. U četiri priloga autori ukazuju na značenje Ryanove pojave u predkoncilskom neoskolastičkom vremenu kada su zacrtane smjernice katoličkog moralnog mišljenja. Shvaćanje zajedničkog dobra Ryan gradi na fokusiranju važnosti pravedne raspodjele i zaštite prava najranjivijeg dijela društva. Posebno je važno njegovo zalaganje za pravo vlasništva, tj. pravo na ono vlasništvo koje je zaslužno vlastitim radom. Na taj se način Ryan opredjeljuje za pravo svakog na individualni samorazvoj, a protiv je bilo kakvog kolektivnog rješenja koje nudi socijalizam. Socijalnu pravednost on shvaća kao plod koncepcije razboritosti i pravednosti

koja nije ograničena na neke socijalne skupine već na društvo u cjelini. Također Ryan nije svoje moralno učenje ograničavao samo na katolike i kršćane, već se obraćao svima koji vjeruju u Boga kao stvoritelja i vladara univerzuma. Premda je djelovao u predkoncilskom vremenu, njegovi su stavovi o moralu i ekonomiji, o potrebi restrukturiranja kapitalističkog ekonomskog sustava, potvrđeni na Drugom vatikanskom koncilu, posebice u Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu, kao i u postkoncilskim socijalnim enciklikama.

U trećem dijelu naslovljenom *Business Implications of John A. Ryan's Thought* šest je radova kojima autori analiziraju utjecaje poduzetništva i tržišta, kojima je obilježena kapitalistička socijalna zbilja, na misao J. Ryana koja je bila trajno usmjerena katoličkom socijalnom doktrinom. Ryan je vjerovao da svijet poduzetništva (više od svijeta politike) igra glavnu ulogu u (ne)postojanju općeg dobra u društvu. Opće je dobro posljedica suradnje poduzetnika i njegovih zaposlenika. Ako se među njima razvijaju osjećaji animoziteta, upitan je socijalni mir i industrijski razvoj. Stoga se Ryan zalaže za ugovorni odnos među ovim stranama koji bi počivao na participaciji i kooperaciji, čime bi se poduzetnik i zaposlenici pojavili više kao partneri, manje kao sukobljene strane. Ryan stavlja pred poduzetnike moralnu odgovornost za opće dobro u društvu. Uz to, poduzetnik ima pravnu obvezu prema društvu da kao distributer zajedničkog nasljeđa prirode doprinosi općem dobru. Stoga je pitanje visine nadnica moralno pitanje za svakog poduzetnika, a ne pitanje ostvarenog profita. Moralno je i pitanje jednakopravnosti žena u radu, što proizlazi iz Ryanova antropološkog pristupa socijalnoj problematici. Ryan se zalaže za demontiranje socijalnih barijera koje se priječe na putu ostvarenja ovih prava.

Analizirajući Ryanovu ekonomsku etiku, autori su naglašavali njenu aktualnost i

aplikativnost danas, u uvjetima globalne ekonomije, kada sustav plaća još uvijek nije sustav koji zadovoljava životne potrebe svih socijalnih skupina. Stoga je Ryanova etička misao instruktivna, jer daje naputke za strukturnu reformu globalne ekonomske politike.

Četvrti dio zbornika – *John A. Ryan and Public Policy* – u sedam eseja »oživljava« Ryanovu vezujući ga uz probleme današnjeg svijeta. Kao osoba koja je doprinijela unapređanju socijalne reforme, demokraciji i dijalogu s ne-katolicima, njegova je posebnost i u spiritualnoj dimenziji brige za društvo.

Autori ukazuju na Ryanovu dalekovidnost u anticipiranju nadolazećih problema. Ryan je ekonomsku aktivnost promatrao kao događanje unutar psihičke i socijalne okoline te je ekonomske probleme vezivao uz takvu okolinu u kojoj se sama aktivnost događa. Ryan je naglašavao važnost ne samo vlade već i različitih socijalnih skupina u svim reformskim aktivnostima. To je danas još aktualnije kada ekonomski razvoj sve više postaje ekološki problem svih socijalnih skupina u svim državama svijeta.

Na tragu J. A. Ryana autori ukazuju na potrebu pravednije distribucije materijalnih dobara, a posebno na upitnost upotrebe novih znanstvenih dostignuća. Tu se misli na to tko će imati najviše koristi od dostignuća molekularne medicine, kao i od financijske reforme. Ekumenizam za koji se zalagao Ryan danas je aktualan u odnosu na zahtjeve za socijalnom pravednošću i za građanskim pravima uopće. Budućnost je dijaloga s drugim vjerskim zajednicama i sa svijetom u razumijevanju društvenih promjena, poput odmaka od denominacionalizma i rasta brojnih paradenominacionalnih skupina. U tome je sve teže biti čvrsti sljedbenik socijalne doktrine Rimokatoličke crkve i biti otvoren za građansku liberalnu orijentaciju individualizma i samoafirmacije.

Ryan je bio ispred svoga vremena u zalaganju za promociju ljudskog dostojanstva te je njegova ostavština u današnjem vremenu »kulture nevjerovanja« dobar temelj za kršćansku socijalnu akciju.

Peti, posljednji dio zbornika – *John A. Ryan and the Relationship Between Spirituality and Work* – čine četiri eseja u kojima se autori približavaju Ryanu ne samo kao osobi koja je bila uključena u javni život, angažirana oko rješavanja tadašnjih problema američkog društva, već i kao osobi koja je svoju duhovnost gradila na susretu s Bogom te je živi u socijalnom iskustvu. Brojna su svjedočenja nesebične brige za dobrobit svakog čovjeka. Jedno je od njih i rođendanska čestitka tadašnjeg predsjednika Franklina D. Roosevelta koji ističe Ryanov doprinos u borbi za socijalnu pravdu i prava pojedinaca na osobnu sreću kroz ekonomsku sigurnost i primjerenu plaću, u borbi za sve ono što obogaćuje i oplemenjuje ljudski život.

Ryan se nije opredijelio za osamljenički život redovnika u samostanu, već za život s radničkom klasom kako bi pokazao ono u što je vjerovao – da ljudsko dostojanstvo proizlazi iz veze ljudskog bića s Bogom. Potvrdu tome on je živio s drugima. Njegovo je djelovanje uvijek polazilo od pitanja kako možemo pomoći nevinoj žrtvi. U socijalnim se odnosima to pitanje pokazivalo uvijek aktualnim te je ovdje Ryan nalazio široki poligon za svoje djelovanje kojega je inspiracija bila katolička socijalna doktrina.

Na kraju treba istaknuti aktualnost problematike koju ovaj zbornik prezentira. Za naše je prilike aktualno pitanje do koje granice socijalnog angažiranja Crkva može, treba, smije ići a da ne postane politički takmac oko vlasti. Ryanova uključenost u političku kampanju *New Deal* F. Roosevelta pokazuje da svećenik ne mora postati političar ako se angažira na političkom projektu koji donosi boljitak široj zajednici. Također niti njegova vjerska zajed-

nica time nije polučila nikakve privilegije u odnosu na druge.

Zbornik o Johnu A. Ryanu stoga treba uzeti kao dobar koncept odnosa duhovne i svjetovne sfere društva po kojemu se svaka strana osjeća dobitnikom.

Antun Šundalić

Georges Balandier

LE GRAND SYSTÈME

Fayard, Paris, 2001, 272 str.

Georges Balandier pripada onom tipu socijalnih znanstvenika koji u svom teorijskom mišljenju i istraživanju povezuju sociologiju i antropologiju pa ih je disciplinarno moguće uvrstiti i u jednu i u drugu disciplinu. No ta je povezanost, u njegovu slučaju, toliko produktivna da nadilazi bilo kakvu uobičajenu potrebu disciplinarnog svrstavanja. Njegovo mjesto u suvremenoj sociologiji i antropologiji karakteriziraju četiri značajke. Prvo, Balandier je jedan od najmarkantnijih autoriteta na području afrikanističkih istraživanja koja su dobila osobiti zamah u razdoblju dekolonizacije Afrike i oblikovanja nezavisnih država na tom kontinentu. O tome svjedoče njegova djela: *Partikularizam i evolucija*, *Lebu ribari*, *Gabonski gradovi*, *Današnja sociologija Crne Afrike*, *Sociologija Crnog Brazavillea*, *Dvojbena Afrika*. Drugo, Balandier je, baveći se afrikanističkom tematikom u kontekstu dekolonizacije, dao neprocjenjiv prilog utemeljenju i afirmaciji sociologije razvoja koja se pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća našla pred velikim izazovom da sociološki i antropološki objasni razvojne specifičnosti tek dekoloniziranih društava. O tome govore njegova djela: *Antropologija primijenjena na probleme nedovoljno razvijenih društava*, *Treći svijet*, *Nerazvijenost i razvoj*, *Nedovoljno razvijene zemlje*, *Aspekti i perspektive*, *Zemlje u razvoju*, *Sociološka i politička analiza*, *Sociologija muta-*

cija. Treće, Balandier spada među suvremene autore koji su osobito zaslužni za konstituiranje i razvoj političke antropologije kao posebne discipline koja političku sferu pokušava objasniti s antropološkog stajališta i pokazati njezin status u »tradicionalnim« i »modernim« društvima. To nastojanje dolazi do punog izražaja u knjigama: *Politička antropologija* (hrvatski je prijevod objavljen u izdanju *Političke kulture*, Zagreb, 1998), *Smisao i moć*, *Društvena dinamika*, *Povijest drugih*, *Uprizorenje moći*. Četvrto, Balandier je antropološko mišljenje i istraživanje, tradicionalno usredotočeno na »arhajska« i »egzotična« društva, preusmjerio na analizu modernih društava, na propitivanje njihove strukture i geneze sve do postmodernog zaokreta. On razvija svojevrsnu socioantropologiju modernosti i postmodernosti, koja je tematski zahvaćena u knjigama: *Zaokret*, *Moć i modernost*, *Nered*, *Pohvala kretanju*, *Dedal*, *Kraj 20. stoljeća*.

Knjiga *Le Grand Systeme* (Veliki sustav) pripada tom četvrtom tematskom krugu Balandierove socioantropološke misli. Ona rječito potvrđuje autorovu zaokupljenost ljudskim i društvenim dimenzijama današnjih, neposrednih i tekućih promjena koje se zbivaju u sklopu globalizacije. Knjigu tvori šest poglavlja: *Putanja*, *Ljudska zemlja ili veliki planetarni sustav*, *Doba raskida*, *Razgradnja i ponovna gradnja*, *Naličje planetarnog dekora*, *Razumijevanje sadašnjosti, civiliziranje budućnosti*, *Zaokret*.

Balandier polazi od dosta pesimističke teze prema kojoj ljudi današnjice više ne znaju »što će s njima biti« i što znači njihova pripadnost ovome vremenu i svijetu u kojemu žive. Jedina izvjesnost koju zna ju jest neprestani razvoj transformacijske moći koja preobražava sve, pa i samog čovjeka. Predodžbu te moći, tog »tehničkog izazova«, iz dana u dan, ubrzano i izobilno podupire nedostiživo mnoštvo slika, svojevrsni »univerzalni kaleidoskop« čije neprestano kretanje ostavlja